

---

## ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО; ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

---

УДК 346.16

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2-2.4>

**А. В. Токунова**

кандидат юридичних наук,  
старший науковий співробітник відділу  
господарсько-правових досліджень  
проблем економічної безпеки  
Інституту економіко-правових досліджень  
Національної академії наук України

### **ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ ООН У СФЕРІ БІЗНЕСУ І ПРАВ ЛЮДИНИ В РАМКАХ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗБУДОВИ МИРУ В СХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

У статті внесено низку пропозицій щодо шляхів імплементації Керівних принципів ООН у сфері бізнесу і прав людини до нормативно-правової бази України в напрямі забезпечення дотримання прав людини в районах, які знаходяться під впливом конфлікту (з фокусом на Донецькій і Луганській областях). Задля досягнення цієї мети здійснено такі кроки.

По-перше, проаналізовано Принцип 7 цього документа, де зазначено чотири ключові напрями, за якими держава має планувати й утілювати власні інтервенції для підтримки поваги до прав людини з боку суб'єктів підприємництва в таких умовах.

По-друге, досліджено поточну ситуацію у сфері підприємництва в регіонах, які зазнали впливу військового конфлікту. При цьому визначено ключові проблеми, з якими стикається бізнес на цих територіях.

По-третє, обґрунтовано вибір нормативно-правових актів, куди доцільно внести відповідні зміни. Зокрема, запропоновано провести оновлення Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, переліку програмних завдань і заходів до неї, оскільки платформа зазначеної Програми за своїм змістом поєднує питання економічного відновлення та прав людини, орієнтується на території, які зазнали впливу конфлікту. Саме ця специфіка має посприяти подальшому поглибленню синергії сфери забезпечення прав людини з боку бізнесу в умовах конфлікту й постконфліктного відновлення.

По-четверте, сформульовано конкретні тези для доповнення цих документів. Зокрема, враховуючи встановлені строки реалізації та загальну концепцію цієї цільової програми, сформульовано доповнення положень розділу щодо стратегічного компонента 2 («Економічне відновлення»).

Також запропоновано доповнення Переліку програмних завдань та заходів до названої Програми. Так, пропозиції стосувалися доповнення розділу «Пріоритетний напрям II. Економічне відновлення», підрозділу «Подолання інформаційних бар'єрів для підтримки малого та середнього підприємництва» низкою завдань.

**Ключові слова:** Керівні принципи ООН у сфері бізнесу і прав людини, повага бізнесу до прав людини, подолання наслідків військового конфлікту, постконфліктне відновлення, стратегічне планування, транзитивне правосуддя.

**Постановка проблеми.** Нині в Донецькій і Луганській областях склалася специфічна ситуація щодо економічного розвитку. По-перше, незважаючи на взяті на себе Україною зобов'язання щодо євроінтеграції та активного впровадження суттєвого пакету відповідних реформ, саме на території Донбасу відбувається збройний конфлікт, багато в чому спрямований на протидію цим тенденціям. По-друге, цей конфлікт суттєво вплинув на функціонування, а в окремих випадках призвів до руйнування традиційних економічних зв'язків і ланцюгів виробничих процесів східних регіонів.

Такий складний комплекс умов ставить державу та громадянське суспільство перед необхідністю виробити нове бачення економічного розвитку для цих територій. Нині актуальним є забезпечення синергії двох елементів: упровадження правових механізмів стимулювання регіонального економічного розвитку та забезпечення відновлення постраждалих територій.

Також варто пам'ятати, що, ратифікувавши Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1] (далі – Угода про Асоціацію), Україна визнала, «що спільні цінності, на яких побудований Європейський Союз, а саме: демократія, повага до прав людини і основоположних свобод та верховенство права, також є ключовими елементами цієї Угоди», вказівку про що закріплено в Преамбулі документа. Отже, вказана вище робота має включати в себе також елемент забезпечення прав людини у відповідній діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Незважаючи на те що для України подібний виклик є новим, у світі вже існує розвинена практика поведження в схожих умовах. Так, одним із документів, які можуть стати в нагоді в цій ситуації, є Керівні принципи ООН у сфері бізнесу і прав людини (далі – Керівні принципи), затверджені у 2011 р. Резолюцією Ради ООН з прав людини A/HRC/RES/17/4 від 16 червня 2011 р. [2] у редакції, яку додано до доповіді Спеціального представника Генерального секретаря з питань

прав людини і транснаціональних корпорацій та інших підприємств [3]. Зокрема, п. 7 цього документа присвячено безпосередньо забезпеченню дотримання прав людини підприємствами в районах, які знаходяться під впливом конфліктів. Це зумовлює актуальність вивчення відповідних підходів для використання в сучасних українських реаліях.

Питання економічного розвитку й відновлення під час військових конфліктів (у т. ч. у випадку України) розглядалося в науковій літературі. Так, цій проблемі приділяли увагу такі науковці (як українські, так і зарубіжні), як М. Ботта, С. Гейтс, К. Краузе, І. Крейдич, Е. Лібанова, Х. Нігард, І. Сторонянська, Х. Хегре та інші. Безумовно, їхні праці формують окремі фундаментальні засади досліджуваної теми та виокремлюють низку проблем у цій галузі, проте недостатньо окреслюють шляхи їх вирішення.

Стосовно питання Керівних принципів, то ця тема широко висвітлюється за кордоном (див., наприклад, публікації Дж. Раггі, Р. Блітта, М. Аддо, Р. Мареса), але лише починає розроблятися в Україні. Серед вітчизняних учених окремим питанням цієї теми приділяли увагу О. Білик, В. Власюк, Г. Гулевська, О. Іваницька, Л. Костирко, І. Мосійчук, Г. Москалюк, О. Поважний, Л. Шергіна. Переважним чином мова велася про питання встановлення загальних рамок соціальної відповідальності бізнесу, окремих аспектів нефінансової звітності суб'єктів господарювання з огляду на найкращі світові практики, рідше – про розгляд сутності й перспектив упровадження цих принципів. Разом із тим наявним є брак пропозицій щодо того, як саме можна імплементувати підходи Керівних принципів у національну правову систему.

**Метою статті** є окреслення способів упровадження підходів Керівних принципів щодо забезпечення дотримання прав людини підприємствами в районах, які знаходяться під впливом конфліктів, до національної правової системи.

**Виклад основного матеріалу.** Як уже зазначалося, з огляду на євроінтеграційні процеси в країні, питання забезпечення прав людини має особливе значення для України на сучасному етапі розвитку.

Особливе значення відповідна робота має для східних регіонів.

Актуальність цього прописано згаданому вище Принципі 7 указаних Керівних принципів ООН [3], де закріплено, що, оскільки ризик грубих порушень прав людини посилюється в районах, які постраждали від конфліктів, держави повинні допомогти забезпечити те, щоб суб'єкти підприємницької діяльності, які працюють у таких умовах, не були задіяні в таких порушеннях. Також у положеннях цього Принципу розкриваються чотири ключові напрями, за якими держава має планувати й утілювати власні інтервенції задля підтримки поваги до прав людини з боку суб'єктів підприємництва в таких умовах, до яких належать:

(а) налагодження контактів із суб'єктами підприємництва на якнайбільш ранньому етапі, щоб допомогти їм запобігати ризикам, виявляти й пом'якшувати ризики від їхньої діяльності та ділових відносин стосовно прав людини;

(б) надання адекватної допомоги суб'єктам підприємництва для оцінювання й подолання підвищених ризиків зловживань, приділяючи особливу увагу як ґендерному, так і сексуальному насильству;

(с) заборона доступу до державної підтримки та послуг для суб'єктів підприємництва, які пов'язані з грубими порушеннями прав людини й відмовляються співпрацювати у виправленні ситуації;

(д) забезпечення того, щоб нинішня політика, законодавство, нормативно-правові акти й виконавчі заходи були ефективними для усунення ризику залучення бізнесу до грубих порушень прав людини [3].

Як видно зі змісту Принципу 7, в умовах конфлікту на державу покладається першочергове завдання із забезпечення адекватної та ефективної допомоги суб'єктам підприємництва, для яких ведення діяльності в таких ускладнених умовах є викликом і потребує додаткових знань та інструментів. Звісно, це не знімає з держави її ключового обов'язку щодо забезпечення захисту прав людини, для чого також пропонуються відповідні заходи.

Зважаючи на значну кількість поточних проблем, із якими стикається бізнес на

Сході України (щонайменше – втрата ринків сировини та збуту, складнощі в доступі до кредитних коштів, брак кваліфікованих кадрів через від'їзд значної частини висококласних спеціалістів з регіону тощо), підприємці передусім переймаються проблемами власного виживання. При цьому питання забезпечення дотримання прав людини часто залишається поза увагою, більше того, можливими є зловживання з боку бізнесу в цьому напрямі. У подібних умовах захисну роль мала б узяти на себе держава, проте вона не завжди встигає врахувати всі виклики сучасних умов, що швидко змінюються.

Тому сьогодні галузь підприємництва багато в чому залишилася поза чітко артикульованою увагою держави в контексті виконання чинних міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. А така ситуація, у свою чергу, не сприяє підвищенню інвестиційної привабливості й розширенню економічних зав'язків вітчизняних підприємств із закордонними партнерами.

Додатково варто враховувати, що на території Донецької та Луганської областей діє велика кількість міжнародних організацій, які спеціалізуються як на питаннях прав людини, так і на сфері економічного відновлення та розвитку бізнесу. Відповідно, увага закордонних партнерів великою мірою прикута саме до цих регіонів.

Чітко сформульована політична воля центрального й регіонального рівнів управління щодо практичної імплементації Керівних принципів ООН і відповідне впровадження заходів у цьому напрямі матимуть позитивний вплив на загальну оцінку східних регіонів та України загалом з обох критеріїв: щодо захисту прав людини й стосовно розвитку сталого підприємництва.

З іншого боку, імплементація відповідних практик до національної правової бази є трудомістким процесом, потребує попереднього всебічного аналізу та часу для впровадження цих підходів так, щоб це було не простим копіюванням зарубіжних норм, а розвитком національного законодавства відповідно до означених підходів.

Тому на початку цього процесу доцільним є внесення положень щодо прагнення

до поваги до прав людини у здійсненні підприємницької діяльності до відповідних стратегічних нормативно-правових актів.

Першим кроком щодо впровадження цього підходу може стати внесення доповнень до Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1071 [4]. Перелік програмних завдань і заходів деталізується в Додатку № 2 [5] до цього нормативно-правового акта, має таку структуру: розвиток спроможності у сфері місцевого економічного планування; подолання інформаційних бар'єрів для підтримки малого та середнього підприємництва; створення умов для підвищення рівня зайнятості населення; надання підтримки мікро-, малому й середньому бізнесу та розширення доступу до фінансових послуг; розвиток промисловості, будівництва, сільського господарства та інших сфер економічної діяльності на засадах інноваційного розвитку й переведення їх на сучасні технологічні платформи. Нарешті, розділ цієї програми «Завдання і заходи» закріплює загальний підхід до процесу її реалізації, який передбачає здійснення комплексу заходів із застосуванням підходу, що базується на правах людини, у тому числі з урахуванням ґендерних аспектів [4].

Отже, платформа зазначеної Програми добре підходить для втілення перших ініціатив держави стосовно Керівних принципів ООН, оскільки за своїм змістом поєднує питання економічного відновлення та прав людини, орієнтується для виконання на територіях, які зазнали впливу конфлікту. Саме ця специфіка має посприяти подальшому поглибленню синергії сфери забезпечення прав людини та бізнесу як з боку державного регулювання, так й поточного здійснення підприємницької діяльності.

Ураховуючи встановлені строки реалізації та загальну концепцію програмного документа, пропонуємо внести доповнення до Стратегічного компонента 2 («Економічне відновлення») Програми, виклавши його в такій редакції:

«... економічне відновлення через розвиток спроможностей у сфері місцевого економічного планування, здійснення

структурних змін і надання підтримки мікро-, малому й середньому бізнесу в тому числі з питань взаємозв'язку прав людини та підприємницької діяльності, розширення доступу до фінансових послуг, зокрема, у сфері кредитування й мікрокредитування; забезпечення розвитку промисловості, будівництва, сільського господарства та інших сфер економічної діяльності на засадах інноваційного розвитку й переведення їх на сучасні технологічні платформи, впровадження кращих світових підходів до сталого економічного зростання через забезпечення поваги бізнесу до прав людини; створення нових насамперед високотехнологічних робочих місць і підвищення рівня зайнятості населення, зростання доходів і забезпечення розширеного відтворення людського потенціалу; ...».

Відповідної актуалізації потребуватиме й Перелік програмних завдань та заходів до названої Програми [5]. Пропонується доповнити розділ «Пріоритетний напрям II. Економічне відновлення», підрозділ «Подолання інформаційних бар'єрів для підтримки малого та середнього підприємництва» такими завданнями:

– *«Підвищення поінформованості суб'єктів підприємництва стосовно Керівних принципів ООН щодо підприємницької діяльності та прав людини, практики їх імплементації в ЄС і країнах світу, стосовно відповідного впливу на регулювання економічної діяльності й розвитку за кордоном;*

– *Вивчення досвіду розроблення національних планів дій з імплементації Керівних принципів ООН щодо підприємницької діяльності та прав людини».*

**Висновки і пропозиції.** У статті визначено способи впровадження підходів Керівних принципів щодо забезпечення дотримання прав людини в районах, які знаходяться під впливом конфлікту, до національної правової системи. Зокрема, запропоновано шляхи оновлення Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, переліку програмних завдань і заходів до неї.

Серед подальших напрямів розвитку цієї теми варто зазначити доцільність

актуалізації в цьому напрямі стратегій розвитку Донецької [6] і Луганської [7] областей відповідно до Керівних принципів у частині економічного відновлення/розвитку й відповідне запровадження заходів із надання підтримки суб'єктам підприємництва в забезпеченні ними поваги до прав людини.

### Список використаної літератури:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована із заявою Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. С. 83. Ст. 2125.
2. Human rights and transnational corporations and other business enterprises: Resolution adopted by the Human Rights Council 16 June 2011 № A/HRC/RES/17/4. URL: <http://undocs.org/A/HRC/RES/17/4>.
3. Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations "Protect, Respect and Remedy" Framework: Annex to the Report of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, John Ruggie on 21 March 2011 № A/HRC/17/31. URL: [http://www.un.org/ga/search/view\\_doc.asp?symbol=A/HRC/17/31&Lang=E](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/HRC/17/31&Lang=E).
4. Про затвердження Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1071. *Офіційний вісник України*. 2018. № 6. С. 55. Ст. 248.
5. Додаток 2: Завдання і заходи з виконання Державної цільової програми відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 1071. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-2017-%D0%BF#n86>.
6. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 р., затверджена Розпорядженням Голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 21 червня 2016 р. № 498. URL: [http://dn.gov.ua/wp-content/uploads/3\\_Strategiya-2020.pdf](http://dn.gov.ua/wp-content/uploads/3_Strategiya-2020.pdf).
7. Стратегія розвитку Луганської області до 2020 р., затверджена Розпорядженням Голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 28 жовтня 2016 р. № 624, зі змінами відповідно до Розпорядження від 5 вересня 2017 р. № 630. URL: [http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/strategy\\_ukr\\_20-07-2017.pdf](http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/strategy_ukr_20-07-2017.pdf).

### **Tokunova A. Implementation of the UN Guiding Principles on Business and Human Rights in the framework of the recovery and peacebuilding in the Eastern regions of Ukraine**

*The article contains a list of suggestions regarding the ways for the UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGPs) implementation in the Ukrainian normative and regulatory framework, with an accent on the respect for human rights in the conflict-affected areas ensuring (with a focus on Donetsk and Luhansk regions). To achieve this objective, the following steps were made.*

*First of all, the Principle 7 of this document was analyzed, where four key areas of how the state should plan and implement its interventions to support respect for human rights by entrepreneurs in such circumstances, were identified.*

*Secondly, the current situation in the entrepreneurship sector in the conflict-affected regions was investigated. The key problems, faced by businesses in these territories, were identified.*

*Thirdly, the national legal acts, which should be modified, were determined. In particular, it was proposed to implement UNGPs approaches through updating of the Targeted State Program for Recovery and Peacebuilding in the Eastern Regions of Ukraine and its List of Tasks and Activities.*

*The platform of this Program is highly applicable by its content, as it consolidates issues of economic recovery and human rights and targets on the noticed conflict-affected territories.*

*Directly this specificity may contribute to further deepening of the synergy in the field of ensuring human rights by business in the conflict and post-conflict recovery.*

*Fourthly, concrete suggestions to supplement these documents were formulated. In particular, considering the established terms for implementation and the general concept of the*

*Program, the adjustments to the section on Strategic Component 2 ("Economic Recovery") were drafted.*

*It was also proposed to update the List of Tasks and Activities of this Program concerning the section "Priority direction II. Economic Recovery" (sub-section "Overcoming Information Barriers to Support Small and Medium Business").*

**Key words:** *UN Guiding Principles on Business and Human Rights, respect for human rights by business enterprises, overcoming the armed conflict consequences, post-conflict recovery, strategic planning; transitional justice.*